

Beata Nitecka-Jagiello

**KAZIMIERZ ŁASTAWSKI: *OD IDEI
DO INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ*
WYD. WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA
TOWARZYSTWA WIEDZY POWSZECHNEJ W WARSZAWIE,
WARSZAWA 2003, 421 SS.**

Perspektywa przystąpienia Polski do Unii Europejskiej spowodowała wzrost zainteresowania problematyką integracji wśród czytelników. Na wyższych uczelniach powstały jednostki organizacyjne, których celem dydaktycznym, poznawczym i badawczym jest integracja europejska we wszystkich jej aspektach: gospodarczym, politycznym, prawnym, społecznym. Na wielu kierunkach wykładane są przedmioty z zakresu integracji. W tej sytuacji każdy nowy podręcznik i publikacja dotyczące problematyki integracji europejskiej spotykają się z dużym zainteresowaniem. Mimo ciągle rosnącej liczby publikacji każda nowa pozycja witana jest z dużym zainteresowaniem. Wydaje się, że oczekiwania te wynikają z kilku powodów. Unia Europejska jest instytucją stosunkowo młodą, nieustannie rozwijającą się i zmieniającą, prowadzącą przy tym rozległe polityki (od czasu powstania UE słowo „polityka” funkcjonujące dotychczas w języku polskim w liczbie pojedynczej z konieczności używane jest również w liczbie mnogiej).

Książka Kazimierza Łastawskiego „Od idei do integracji europejskiej”, która ukazała się pod koniec 2003 r., jest pozycją, którą chciałabym czytelnikom szczególnie polecić. Publikacja ta, niezwykle ciekawa w treści i w ujęciu przedmiotu, oparta jest na nadzwyczaj szerokim materiale faktograficznym. Przejrzysty układ książki i jasna prezentacja treści sprawiają, iż tę naukową pozycję czyta się z ogromnym zainteresowaniem. Napisana językiem przystępnym, a jednocześnie bardzo precyzyjnym, stanowi przykład, jak pozycja naukowa może pełnić jednocześnie rolę popularyzatorską. Już lektura spisu treści odzwierciedla nie tylko zawartość książki, lecz sama w sobie jest historią integracji.

Historia integracji od czasów starożytnej Grecji do obecnych jest tu ukazana rzeczywiście całościowo: zarówno w aspekcie chronologicznym, jak i problemowym.

Autor podzielił historię integracji na cztery części, którym odpowiadają poszczególne okresy historyczne i etapy integracji. Zarówno układ książki, jak i sposób prowadzenia wywodu sprawiają, że historia tak ukazana odzwierciedla logiczny ciąg procesów gospodarczych, politycznych i społecznych. Z jednej strony śledzimy rozwój samej idei, jej meandry, zmiany, jakim ulegała. Z drugiej strony dzieje myśli integracyjnej (a czasami dezintegracyjnej) wplatają się w tło historii politycznej Europy i świata. Odwołanie się do szerszej bazy historycznej nie tylko nie tłumaczy myśli przewodniej, lecz wręcz przeciwnie – bez przedstawienia szerszego zaplecza historycznego proces integracji nie byłby w pełni zrozumiały. Takie podejście do tematu sprawia, że pewne fakty i wydarzenia historyczne analizowane poprzez aspekty idei integracyjnej nabierają nowej, niekiedy zaskakującej wymowy. Przy czym Autor nie ulega pokusie i nie pisze nowej historii Europy.

Książka składa się z czterech części, z czego trzy poświęcone są historii, czwarta zaś samej Unii Europejskiej. Część pierwsza obejmuje okres od czasów starożytności do końca drugiej wojny światowej. W sposób logiczny i jednocześnie odpowiadający sytuacji międzynarodowej omówione zostały tu trzy zasadnicze dla idei integracji okresy: do I wojny światowej, okres międzywojenny i lata II wojny światowej. Rozdziały drugi i trzeci w sposób niezwykle dokładny i szczegółowy ukazują rozwój idei integracji europejskiej od 1945 do 1989 r. Część czwarta poświęcona jest trzeciemu etapowi integracji – kształtowaniu się ładu międzynarodowego w początkach lat 90. i procesowi powołania do życia Unii Europejskiej. Ostatni rozdział dotyczy procesu rozszerzenia, w tym najważniejszych decyzji przyjętych na szczytach unijnych już w nowym milenium.

Ujęcie tematu w części wstępnej jest niezwykle ciekawe. Przywykliśmy bowiem traktować historię nieco odmiennie. Autor skoncentrował się w niej nie tylko na samych ideach integracyjnych, lecz i dezintegracyjnych, wyławiając z powodzi wydarzeń i koncepcji politycznych te, które odpowiadają tytułowi książki. W rezultacie część pierwsza stanowi oryginalny autorski wkład nie tylko do historii integracji, ale i do spojrzenia na kształtowanie się tendencji społeczno-politycznych (w tym intelektualnych). Większość pozycji poświęconych integracji jako początkową cezurę wyznacza w zasadzie II wojnę światową, tym ciekawsze jest spojrzenie zaprezentowane przez Autora. W niektórych publikacjach

znajdują się co prawda odniesienia do historii (jak np. w „Integracji europejskiej” Zbigniewa M. Doliwy-Klepackiego, Wyd. Temida 2, Białystok 2002), mają one jednak charakter marginalny.

Autor przedstawia zarówno rozwój idei integracyjnej (czy szerzej – idei integracyjnych) w kontekście historycznym, ale również poszczególne koncepcje polityczne poprzez prezentację ich najgłośniejszych autorów. Uwagi te dotyczą nie tyle samej idei integracyjnej jako takiej, ale wizji kontynentu, którą prezentowały i wyrażały poprzez swoją politykę najwybitniejsze bądź też najsławniejsze jednostki. Stąd też wzmianki o Napoleonie I (s. 38–40, rozdz. I, punkt 4.1 „Próby siłowego jednoczenia Europy przez Napoleona Bonaparte”) czy Giuseppe Mazzinim, Victorze Hugo (s. 46), Leninie (s. 53), którzy prezentowali własne, oryginalne poglądy na kształt Europy. Dla polskiego czytelnika interesujące są wzmianki o polskich koncepcjach, których – jak się okazuje – nie było mało. Projekt konstytucji dla Europy został przedstawiony już w roku 1831 przez Wojciecha Bogumiła Jastrzębowskiego. Skrótowy z konieczności opis wkładu Polaków w procesy integracji europejskiej zainteresowany czytelnik jest w stanie poszerzyć, sięgając do pozycji wydawniczych przytaczanych przez Autora.

Książka prezentuje również poglądy i oceny innych autorów dotyczące różnych aspektów integracji. Autor prezentuje niektóre z tych poglądów w sposób obiektywny, nie wdając się w dyskusje, tak jakby pozostawiał czytelnikowi swobodę w ustosunkowaniu się do nich (por. s. 54). W tym aspekcie jest to książka przedstawiająca szerokie spektrum opinii i koncepcji.

Oprócz koncepcji politycznych Autor przedstawia rozważania intelektualistów europejskich (np. s. 78–83). Ten wątek wydaje się niezwykle istotny zarówno dla samej idei integracji, jak i dla postrzegania przez obywateli idei i procesu w jego całościowym ujęciu. Integracja bowiem zasadza się na pewnej filozofii i głębszej refleksji intelektualnej, bez której byłaby niemożliwa w przeszłości i – jak można domniemywać – również w przyszłości. Do roli intelektualistów w polityce i ich stanowisk wobec najpoważniejszych problemów sceny światowej nawiązuje Autor i w innych częściach książki.

Ten wątek wydaje się jednym z ciekawszych i ważniejszych w prezentowanej pozycji. Podkreśla bowiem humanistyczne przesłanie, na którym opierała się cała historia integracji. Tym bowiem odróżnia się ona od innych historii integracji, które koncentrują się głównie na prezentacji faktów, danych, stanowisk czy porozumień. Nader częste jest twierdzenie, że integracja nosi przede wszystkim charakter ekonomiczny, że

o jednoczeniu się Europy zdecydował interes ekonomiczny. Nie kwestionując tego poglądu, nie sposób jednak nie zauważyć, że nie byłby on możliwy bez sprzyjającej atmosfery społecznej i woli politycznej. Niezwykle ważne w tym procesie były refleksja intelektualna, czynnik humanistyczny i aspekty społeczne. Tym samym Autor podkreśla wpływ opinii społecznej i środowisk intelektualnych na procesy polityczne i ich rolę w życiu państw. Fakt, że prezentowana książka pokazuje te tendencje i starania, wydaje się jedną z jej najmocniejszych stron.

Inny ciekawy wątek dotyczy projektów paneuropejskich, które narodziły się w czasie II wojny światowej zarówno w kręgach politycznych, jak wśród rządów emigracyjnych. Idea regionalnych organizacji integracyjnych przejawiała się m.in. w koncepcji federacji środkowoeuropejskiej czy państw naddunajskich. Stanowisko Stanów Zjednoczonych i ZSRR przedstawione w rozdziale trzecim w części pierwszej pokazuje interesy polityczne i prezentowane argumenty wielkich mocarstw wobec tych idei.

Przy wszystkich zaletach omawianej pozycji można znaleźć w niej i słabsze fragmenty. Dotyczą one – moim zdaniem – rozdziałów poświęconych strukturze UE, sposobowi jej funkcjonowania i realizacji wybranych polityk. Autor przez większą część książki przyzwyczajal czytelnika do tak wysoko postawionej poprzeczki, że brak pewnego pogłębienia lub całościowego spojrzenia w części ostatniej wywołuje pewien niedosyt. Wydaje się, że omówienie sposobu funkcjonowania UE jest materiałem na kolejną książkę, którą – mam nadzieję – Autor odda do rąk czytelników w najbliższym czasie.

Reasumując, największą zaletą książki wydaje się jej encyklopedyczny charakter: zebranie i uszeregowanie w logiczny i przejrzysty sposób całego procesu integracji. Na szczególną uwagę zasługuje połączenie wątku integracji politycznej z elementami ekonomicznymi, społecznymi i kulturowymi. Tym samym Autor z powodzeniem zastosował podejście interdyscyplinarne.

Książka może służyć jako doskonały podręcznik dla studentów politologii, stosunków międzynarodowych, europeistyki.